

Одбрана од неоружане агресије

УДК: 327.8:355.45(497.1)

Александар Савић, пуковник

Под одбраном од неоружане агресије подразумева се темељито преиспитивање постојећих решења у области политике, економије, информисања, културе, образовања, организовања власти, међусобних односа државних органа и институција и њиховог односа према научним и културним институцијама, традицијама и културном наслеђу и другим вредностима и потенцијалима земље. Основни захтев је ангажовање свих потенцијала друштва, јер се само тако може парирати очито надмоћнијем непријатељу. Без обзира на снагу реалних и потенцијалних противника, одбрана од неоружане агресије је могућа и чини део активности друштва усмерених ка његовом укупном просперитету.

У првом делу чланка обрађени су појам, облици и носиоци неоружане агресије у савременим међународним односима. У другом делу су, систематизовањем постојећих сазнања и пројекцијама могућих решења, обрађени неки облици одбране од неоружаног угрожавања: 1) офанзивно спољнополитичко деловање, 2) стратегија економског продора и интегрисања СРЈ у светске економске токове и 3) превентивно и офанзивно информативно-пропагандно деловање.

Увод

Човечанство очекује 21. век с надом да ће бити успостављен лепши и праведнији свет, без глади, сиромаштва и ратних разарања. Извесно је, ипак, да неће бити тако а планетарну опасност од пустошећег судара суперсила бившег биполарног света већ је заменила реалност бројних „малих“ сурових ратова, који се воде због националних и верских мржњи и других рационалних и ирационалних разлога. Све веће сиромаштво у неразвијеном свету и јаз између богатих и сиромашних, као и неспорна доминација једине суперсиле савременог света нису добра основа за изградњу општег просперитета.

У свету испреплетеном различитим интересима, у одсуству стварне воље да се односи уређују на начелима међународног права, логично се увећава хаос, а клице могућих неслагања између држава и унутар њих плански се претварају у кризе. Двојни стандарди су, реално, постали доминантан критеријум у решавању међународних проблема, и то у окриљу Организације уједињених нација (ОУН), чија је улога

практично (иако не и формално) редефинисана тако да су постале сервис за реализацију интереса Сједињених Америчких Држава (САД) и још неколико привилегованих држава Запада, дајући њиховим поступцима још увек неопходну форму легалности и легитимности. Упорно и успешно се уводи у праксу „теорија ограниченог суверенитета“,¹ а Савет безбедности (СБ) УН све више преузима функције пројектоване „светске владе“. Према „закону јачег“ и сопственим интересима, нуде се „добре услуге“ и решења за унутрашња питања суверених земаља, а уколико се та „решења“ не прихвате, посеже се за сваковрсним притисцима, санкцијама и оружаним интервенцијама. Уместо права на самоопредељење народа, легализује се право на територијалну сецесију етничких заједница у сувереним и, пре свега, „неподобним“ државама. Све то се дешава у оквиру пројекта за даљу прекомпозицију света који се заснива на новој расподели улога у светским војно-политичким и другим пословима, односно упоредо са процесима глобалних геополитичких промена отпочетим уједињењем Немачке, распадом Варшавског уговора и дезинтеграцијом Совјетског Савеза.²

Савезна Република Југославија (СРЈ), као држава настала у процесу разарања СФР Југославије, очито, није се уклопила у пројекције и интересе светских центара моћи ни по својој геополитичкој позицији, ни по настојањима да очува свој државни суверенитет. Због тога су последњу деценију 20. века обележила упорна настојања земаља Запада, пре свега САД, да различитим притисцима, у оквиру вишедимензионалне агресије, обликује СРЈ према својим интересима. Тако је она постала полигон за испробавање нових стратегија и доктрина креатора „најновијег новог светског поретка“. Та настојања су кулминирала 1999. године, у периоду оружане агресије НАТО-а на СР Југославију. Оружаној агресији су претходили вишегодишњи неоружани притисци – својеврсна неоружана агресија, која се наставила током оружане агресије, а и после ње. То и јесте једно од основних својстава неоружаних притисака: погодност тле за њихову примену је сваки амбијент – и мирнодопски и ратни.

После промена односа снага на политичкој сцени СРЈ брзо се мења њена међународна позиција. С обзиром на догађаје у протеклој деценији и на нову, објективно повољнију позицију СРЈ, а разумевајући политички аксиом да политику, нарочито великих сила, *диктирају искључиво интереси*, на нови начин се поставља старо питање о томе шта можемо очекивати у будућности. Бурна историја Балкана у последња два века,

¹ Идеја је легализована у Агенди за мир УН из 1992. године: „Поштовање њеног (државног, прим. аут.) суверенитета битно је за било какав заједнички међународни поредак. Ипак, доба апсолутног и искључивог суверенитета је прошло“. Последица је да суверенитет може да остварује само довољно моћна држава, која, истовремено, може да ограничава суверенитет других, мање моћних држава.

² Исход „хладног рата“ одлучила су, пре свега, невојна средства: политичка иницијатива, заснована на динамичном економском и технолошком расту и „трци у наоружању“, идеолошка и културна флексибилност и, истовремено, продорност Сједињених Америчких Држава.

казују да ниједно значајније политичко и територијално питање на том простору није решавано без страних центара моћи, који су у свако од тих решења, зависно од односа снага, настојали да уграде сопствене интересе. Питање је, дакле, да ли се у актуелним променама статуса СРЈ препознају „нови“ интереси великих и регионалних сила на овом простору, или је реч о промени метода њиховог остваривања, односно да ли је, уместо оружаних и грубих неоружаних притисака који су имали карактер агресије, реч о опредељењу за нове, „меканије“ методе, које треба да отупе наша промишљања о одбрани сопствених интереса и да нас, преко ноћи, уљуљају у новостворену представу о безбедности. Чини се реалним да нико из нашег окружења, посебно велике силе, неће одустати од својих циљева, те да ће наставити да комбинованим неоружаним притисцима стварају околности у којима се ти циљеви, односно интереси, могу остваривати.

С обзиром на наведену војно-политичку ситуацију у СРЈ и око ње, поставља се питање да ли је управо сада прави тренутак – да се без идеолошке и било какве друге острашћености, чувајући се „произвођења“ непријатеља по сваку цену, утврди свест о томе да је одбрана земље и њених интереса континуалан процес, неодвојив од настојања за њеним укупним просперитетом, те да о том процесу треба размишљати у релацијама целовитог вишедисциплинарног превентивног и офанзивног деловања, заснованог на сопственим материјалним, духовним и културним вредностима. Циљ треба да буде оптимално промовисање, у свету таквом какав јесте, наше позиције и интереса. Таквим приступом би се на најмању могућу меру свеле последице неоружаног угрожавања земље, онемогућило изненађење и ојачао ауторитет земље и њена позиција (посебно у вези с решавањем статуса Косова и Метохије). На основу спознавања неоружаних притисака као устаљених облика „комуникације“ у савременом свету и претходних сазнања о неким основним облицима неоружаног угрожавања СРЈ,³ потребно је изнаћи и подстаћи даља трагања за одговарајућим решењима у систему одбране земље. Због тога је неопходно да се утврде појам, облици и носиоци неоружане агресије у савременим међународним односима и организују снаге за одбрану од различитих облика неоружаног угрожавања СР Југославије.

Карактеристике појединих облика неоружаног угрожавања су теоријски добро сагледане у релевантним стручним круговима југословенског друштва. Међутим, одбрани од неоружане агресије и притисака⁴, у тоталу и по њеним деловима – облицима неоружаног угрожавања, посвећена је нешто мања пажња. Досадашњи покушаји да се дефинишу одбрамбене мере чињени су, углавном, у Војсци Југославије, а у осталим

³ А. Савић, *Могући облици неоружаног угрожавања СРЈ*, „Војно дело“, бр. 29/99, стр. 121.

⁴ У актуелној публицистици између појмова „неоружана агресија“ и „неоружани притисци“ често стоји знак једнакости. И у једном и у другом случају реч је о неоружаном угрожавању одређене земље, а коришћење једног или другог појма зависи од интензитета појаве.

структурама друштва и другим државним органима и организацијама одговори на та питања претежно су били предмет појединачних и спорадичних настојања. Логична последица тога је да у систему одбране, у односу на тај комплекс проблема, недостаје потребна организованост, нису дефинисани циљеви, носиоци и конкретне превентивне и одбрамбене мере. Зато је неопходно да се доктрином одбране СРЈ, у потребној мери, захвате та питања.

Појам, облици и носиоци неоружаног угрожавања у савременим међународним односима

У последњим деценијама, и поред свих недаћа, драстично је увећан број становника планете⁵ и остварен неслућени техничко-технолошки прогрес. Развијени део света улази у постиндустријску еру, еру информатике, док се, истовремено, на другим тачкама Земљине кугле живи као у аграрном добу.⁶ Те драстичне супротности нису препрека тенденцијама глобализације, нарочито у области информација и економије. Тиме се подстиче међузависност земаља, а хегемонистичке земље све агресивније користе своју политичку, економску, технолошку, културну, информативну и војну доминацију ради наметања и остварења својих циљева. Сопствену вољу намећу свестраним притисцима и вишедимензионалном агесијом, у којој доминирају различити облици неоружаног угрожавања, путем пројектовања сопствене моћи, односно силе⁷ коју избегавају или користе тек као последњу ризичну и мање економичну могућност.

За то су израђене различите доктрине манипулације, које се остварују у оквиру општег стратешког концепта – сукоба ниског интензитета,⁸ при чему је устаљена примена операција управљања кризама⁹ и мировних операција.¹⁰ Циљ који се реализује у оквиру легалних, полулегалних и тајних односа и акција („cover action“) јесте

⁵ Према изворима УН, 1927. године планета Земља је имала око две милијарде становника, а сада више од шест милијарди!

⁶ Једно од виђења поларизације света видети у: Алвин и Хајди Тофлер, *Рат и антират*, „Паидеиа“, Београд, 1998.

⁷ Појам из актуелног војнополитичког „речника“ САД „пројектовање силе“ (*Power Projection*) – способност државе да примени све или неке од инструмената силе (дипломатски, економски, информативни, војни итд.), треба разликовати од појма „пројектовање снага“ (*Force Projection*) – покрет само војних снага са територије САД ради ратног или нератног ангажовања.

⁸ Једна од дефиниција: „Сукоб ниског интензитета представља политичко-војну конфронтацију две државе или групе држава на нивоу испод конвенционалног рата, а изнад њиховог рутинског мирољубивог надметања... Обухвата разне садржаје – од субверзије до употребе оружаних снага, а води се применом разних средстава – политичких, економских, информативних и војних“ (Слободан Јоксимовић, *Војне операције, ОС САД у сукобу ниског интензитета*, ГШ ВЈ, Београд, 1996).

⁹ Реализује се у фазама: 1) глобално изучавање ситуације и стања у регионима и појединим државама и стварање могућности за изазивање кризе; 2) изазивање кризе; 3) усмеравање или вођење кризе, и 4) „завршетак“ кризе.

¹⁰ Операције успостављања мира, операције изградње мира, операције наметања мира и операције одржавања мира.

разарање одбрамбене моћи и способности нападнute земље, „без наде за њен опоравак и успостављање функција“. Циљеви су, дакле, у основи слични или идентични циљевима који се желе постићи агресивним ратовима, који се воде првенствено применом војне силе и у крајњем су срачунати на: угрожавање суверенитета и територијалног интегритета земље жртве, наметање својих политичких и других решења и наметање сопствене воље. Последице неоружаних угрожавања и притисака су такве да их земља жртва и доживљава као својеврсну агресију¹¹: економско и технолошко заостајање земље и њене војске, деструкција виталних функција друштва, смањење броја највиталнијег дела становништва („бела куга“, „одлив мозгова“), криминализација друштва, и друго. Заблуда је, дакле, да постоји само војна, оружана агресија. Тамо где таква заблуда још постоји велика је могућност за примену различитих облика угрожавања без директне примене војне, тј. оружане силе – неоружане агресије.

Појам неоружане агресије,¹² њеним садржајем и могућим импликацијама њене примене баве се војна струка и наука. Ипак, та област није довољно изучена, односно теоријски, и практично артикулисана у целини одбрамбених напора наше земље. Разлози за то су бројни, а неки од њих су:

1) карактер проблема је такав да надилази компетенције и надлежност војне организације, а још увек су у њихово изучавање недовољно укључене остале државне и друштвене струке;

2) појмовно-категоријални апарат и политичка, нормативно-правна и доктринарна надградња не прате на одговарајући начин реалну појаву неоружане агресије у нашој војно-политичкој стварности;

3) теоријски приступ том питању у нама доступној странијој војној публицистици усмерен је на осветљавање те појаве из сасвим одређеног, идеолошки обојеног интересног угла: „извоз демократије“, „заштита људских права“, „превентивна дипломатија“, наметање сопствених вредности, и друго;

4) појава неоружане агресије категоријално и терминолошки није разрешена на јединствен начин у одговарајућим доктринарним докумен-

¹¹ „Агресија представља неизазвани напад једне или више држава на другу, којим се угрожава независност, суверенитет или територијална целина нападнute земље. Изводи се применом војне силе, али обухвата и сваку акцију усмерену против територијалне целине и независности друге државе или против мира у свету. У том смислу говори се о економској, политичкој, субверзивној и другим врстама агресије...“ (*Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 20).

¹² Глобална подела на оружану и неоружану агресију је условна и резултат је настојања да се у оквиру јединственог појмовног корпуса дефинишу и спознају различити облици угрожавања који се у савременим конфликтима примењују без директне примене оружја. Појмови оружана и неоружана агресија чине јединство супротности: заједничко им је својство агресија, њени носиоци и циљеви који желе да се постигну агресијом. Супротности (разлике) очитују се у начину реализовања агресије. Спорна је адекватност синтагме „неоружана агресија“ (у основи има негативно одређење), али за сада не постоји израз којим би се могли прецизније повезати различити облици агресије чије је заједничко својство да се изводе без директне примене оружја.

тима. Различити аутори различито виде односе општег и посебног, што изазива и разлике у утврђивању хијерархијског стабла појмова. Терминолошко несагласје почиње од самог назива „неоружана агресија“, која се помиње и као „неоружани рат“, „неоружани притисци“, „неоружано деловање или дејства“, „специјални рат“, „операције изван ратног стања“, „цивилне операције“, „неокортички (неокортикални) рат“ итд. Различито се дефинишу и садржаји неоружане агресије и однос појмова „неоружана агресија“ и „неоружани облици угрожавања“;

5) појава неоружане агресије још увек је у сенци оружане агресије, јер се последице оружане агресије лакше сагледавају, а оружана борба је према нашим доктринарним документима основни и одлучујући садржај рата.

Дефинисање појма неоружана агресија, због наведеног, скопчано је са тешкоћама, а тиме се директно бави мало аутора. Дефиниција неоружане агресије могла би да гласи: *неоружана агресија је скуп различитих, међусобно више или мање повезаних делатности чија је заједничка карактеристика одсуство директне примене оружја, од стране једне или више држава, ради угрожавања независности, суверенитета и територијалног интегритета и наметања сопствене воље земљи жртви*. Неоружана агресија се спроводи у свим сферама људског деловања: демографској, историјској, информативној, културно-образовној, верској, здравственој, привредној, економској, политичкој и другим сферама. Њене основне карактеристике су сведимензионалност и тоталност, а тежиште је на психолошкој димензији, односно на утицају на неокортекс (лат. кора великог мозга) и „комуницирању са другим умовима“, како то, наизглед невино, каже Р. Шафрански.¹³ Облици неоружане агресије су различити, а њихов број и подела нису коначни. У односу на области људског и друштвеног деловања, неоружана агресија се може испољавати кроз различите облике неоружаног угрожавања. У савременим условима то су: политичко-дипломатски притисци; економски притисци и санкције; психолошко-пропагандна делатност; обавештајно-субверзивна делатност; војни притисци; диверзантско-терористичка и побуњеничка делатност (у делу који се реализује без примене оружја; стручна, организацијска, кадровска и материјална помоћ, обука,¹⁴ и слично). Најчешће се спроводи у оквиру операција управљања кризама, мировним и хуманитарним операцијама и операцијама у којима доминира одређени садржај (обавештајне, психолошке, информатичке и итд.), а ређе самостално.

¹³ Richard Szafranski, *Неокортичко ратовање? Врхунац вештине*, Информативни билтен превода, ЦВНДИ, Београд, 1–2/1996.

¹⁴ Типичан пример је финансирање, опремање, обучавање и медијска промоција тзв. ОВК на Косову и Метохији у периоду пре оружане агресије НАТО-а на СРЈ, а не треба сумњати да је исти „сценарио“ поновљен и са тзв. Ослободилачком војском Прешева, Бујановца и Медвеђе, односно шиптарским терористима чији припадници све интензивније изводе терористичке акције на југу Србије.

Методе се прилагођавају облицима неоружаног угрожавања и могу да буду легалне и илегалне, али код појединих метода нема јасне дистинкције између легалног и илегалног. То се посебно односи на методе деловање у политичко-дипломатској сфери и сфери деловања формално легалних, а у суштини деструктивних политичких организација, покрета, и слично. Методе неоружаног угрожавања¹⁵ могу да буду: забране или ограничења учешћа у међународним организацијама, званични или тајни политичко-дипломатски и други контакти; ограничења економске размене; економска условљавања; економска и технолошка шпијунажа; обавештајно-агентурни рад; извиђачка делатност; пропагандна активност; криминал; саботаже; штрајкови и грађанска непослушност; демонстрације без употребе оружја; оснивање илегалних (паралелних) органа власти, и формирање илегалних паравојних формација и терористичких група, које се, према потреби, могу активирати.

Носиоци неоружаног угрожавања могу да буду спољни и унутрашњи носиоци. У савременим међународним односима спољни носиоци су државе, специјализоване владине и невладине организације, разне политичке, научне, образовне, културне, религијске, спортске и друге организације, тајне и полутајне организације (тзв. Трилатерална комисија и „Orus dei“ имале су значајног удела у креирању и развоју југословенске кризе¹⁶) фондације (на пример „Сорош“, која упућује талентовану омладину на Запад, „ТФФ фондација“ и „Фонд за хуманитарно право“, које су отворено радиле против интереса Србије и СРЈ на Космету итд.¹⁷), разне агенције, верске секте, пацифистички покрети итд. Уочљиво је настојање да се комплекс мера и активности неоружане агресије реализује посредством организација колективне и регионалне безбедности, међународних савеза, унија, покрета и форума (ОУН, ОЕБС, НАТО, ЕУ, ЗЕУ, ОИК, МКЦК, тзв. Лекари без граница, разне хуманитарне организације итд.). Тиме се постиже најшири фронт земаља које изводе или подржавају неоружану агресију, земља жртва се оставља без савезника и одступнице, а свему се даје привид међународне легализације и етичке оправданости („оправдани аргументи“) за било какав облик и методу агресије. У унутрашње носиоце неоружаног угрожавања спадају деструктивне политичке организације (легално¹⁸ или илегално организоване), сецесионистичке снаге, агентурне и субверзивне снаге унутрашњег непријатеља, криминалне организације, поједина средства информисања, и други.

¹⁵ Методе неоружаног угрожавања се мењају и мењаће се према људским интересовањима и достигнућима у појединим областима, зависно од потенцијала државе (група држава, организација) агресора, на једној, и земље жртве, на другој страни.

¹⁶ Детаљније о улози тих организација у: С. Аврамов, *Постхеројски рат Запада против Југославије*, „Идиј“, „Ветерник“, 1997, и С. Аврамов, *Трилатерална комисија*, „Идиј“, „Ветерник“, 1998.

¹⁷ С. Радишић, *О концепту сведимензионалне одбране*, „Савремени проблеми ратне вештине“, Београд, бр. 34–35.

¹⁸ Демократска странка Косова је у СРЈ била уведена у регистар легалних политичких странака, а њен политички програм је био усмерен против територијалног интегритета Србије и СР Југославије.

За обављање комплекса послова неоружаног угрожавања неопходни су значајни кадровски и материјални ресурси, па и носиоци те појаве у међународним односима могу да буду само политички, економски, технолошки, културно и медијски доминантне државе. Родоначелник појаве неоружане агресије и кључни креатор облика неоружаног угрожавања у савременим међународним односима јесу Сједињене Државе. Већ читаву деценију оне су основни носилац различитих облика неоружаног угрожавања СР Југославије. Њима су се, према својим интересима, придруживале друге моћне земље Запада, а пре свих Немачка и Енглеска, затим Турска, Иран и још неке исламске земље, ОИК, Ватикан и неке земље из непосредног окружења, које из различитих разлога имају, у основи, непријатељски однос према СРЈ и територијалне претензије, и настоје да ослабе њену позицију и утицај.

Облици супротстављања неоружаном угрожавању Савезне Републике Југославије

Ефикасност одбране земље зависи од организованости система одбране, односно од укупне организованости свих умних и материјалних ресурса друштва. На вишедимензионалну агресију није могуће одговорити класичним и стереотипним организовањем одбране, њених носилаца и послова, а концепцијско-доктринарна размишљања о одбрани земље не могу да се сведу само на раван војне компоненте, односно оружаног сукоба. Односно, за успешну одбрану земље није довољно да Војска Југославије достигне неопходан степен организационе, техничке и борбене оспособљености за обављање својих задатака у рату, уколико припреме за одбрану земље упоредо не прате одговарајући квалитет и степен оспособљености за одбрану свих осталих структура друштва.

Под успешним супротстављањем подразумева се познавање непријатеља, његових интереса, циљева и концепата за остварење циљева. Међутим, то није довољан услов. Основ за успешну одбрану јесте поседовање моћи.¹⁹ На неке претпоставке за поседовање моћи државе не може се утицати (територија, становништво²⁰), посебно не краткорочним мерама. Међутим, неки други параметри моћи потребни за одбрану од неоружане агресије нису недостижни: побољшање политичке и економске позиције земље, културни и информативни продор на светску медијску сцену, и слично, а за то је неопходно да се дефинишу значај и структура проблема, одговарајуће организовање и рад. За релевантан одговор на све димензије агресије потребна је организованост система одбране – дефинисање циљева и задатака основних носилаца функција у том систему, а посебно конкретне превентивне мере,

¹⁹ Опширније: Р. Стојановић, *Сила и моћ у међународним односима*, „Радничка штампа“, Београд, 1982, и М. Стишовић, *Примена силе у међународним односима (лекција)*, ЦВШ ВЈ, Школа националне одбране, Београд, 1996.

²⁰ Да у СРЈ, посебно на Космету, демографске тенденције и стање нису тако неповољни, не би било ни косметске кризе, посебно не у постојећим размерама.

које би морале да се предузимају у дефинисаним подручјима деловања – облицима супротстављања.

Облици супротстављања неоружаној агресији логично прате агресију и одговор су на облике угрожавања. Због вишезначности и вишеслојности различитих облика неоружаног угрожавања СРЈ неопходно је да се у сфери одбране, теоријски и практично, организују одговарајући облици супротстављања. Међу њима су најзначајнији: 1) офанзивно спољнополитичко деловање; 2) стратегија економског продора и интегрисања СРЈ у светске економске токове и 3) превентивно и офанзивно информативно-пропагандно деловање СР Југославије.²¹

Међусобно прожимање различитих облика супротстављања неоружаној агресији неминовно је због тога што се и угрожавање остварује комбиновањем мера и снага које истовремено дејствују на више „колосека“. И то указује на компликованост појаве, на значај њеног свестранијег изучавања и потребе да се у супротстављању неоружаној агресији у одбрамбеном систему обједине све релевантне снаге друштва и да се оптимално организују. Ти значајни послови треба да буду одређени и вођени сагласно националним циљевима, односно дугорочним интересима СР Југославије. Реализација интереса СРЈ није заснована на агресивним намерама, напротив, њена доктринарна одређења су одбрамбена и одвраћајућа. То, међутим, не значи да методи деловања морају да буду дефанзивни. Тек офанзивност наступа и превенције потенцијалних сукоба и проблема обезбеђује могућност ефикасне одбране од неоружане агресије.

Офанзивно спољнополитичко деловање

Историја је богата примерима „ратова у којима победа није имала мању цену од пораза“.²² Изгледа да творци „најновијег новог светског поретка“ ту лекцију добро знају, па настоје, и поред респективних војних могућности, да своје циљеве остваре превасходно применом различитих облика неоружаног угрожавања.²³ Посебан значај се, при томе, придаје интензивним и циљно фокусираним политичким активностима, на основу којих се одређују задаци, а плодови се убирају на основу

²¹ Осим наведених, минимум је давање одбрамбених одговора на неоружано угрожавање у сфери обавештајно-субверзивног деловања, које, истовремено, претходи и прати све друге облике неоружаног (и оружаног) угрожавања безбедности земље.

²² Српски (делом и црногорски) народ је то научио „методом сопствене коже“: победе у балканским ратовима и Првом и Другом светском рату, због превасходно политичких заблуда, нису валоризоване, доживљен је историјски пораз у миру (Миланко Зорић, *Међународни војно-политички односи, нови светски поредак и положај СРЈ*, научни скуп Нови светски поредак и политика одбране СРЈ, Београд, 1993, стр. 220).

²³ При томе, војна сила остаје последње средство и стална претња, која треба да „помогне“ политичком врху земље жртве да се одлучи на прихватање услова које диктирају моћници. Типичан пример за то је оружана агресија НАТО-а на СРЈ 1999. године.

деловања и осталих облика у тежњи за остварењем крајњег циља, најкраће дефинисаног као интерес.

Национални интерес као појам и категорија која покреће све политичке активности, у крајњем је усмерена на стицање и одржавање моћи у различитим облицима испољавања. Остварује се непрекидно, обично прикривено и увек упорно. Реализација појединих виталних националних интереса може имати чак и вишевековне оквире, што може да наведе на закључак да је трајност њихова значајна карактеристика,²⁴ и то у погледу јачања сопствене позиције према том интересу, и у поступном еродирању интереса супротстављене стране. За остварење тако суптилних настојања као логична и најпогоднија намеће се спољна политика. Савремена кретања на простору СРЈ, у оквиру таквог приступа, поново покрећу питања операционализације спољнополитичких послова којима се циљеви – интереси, СРЈ бране, односно реализују,²⁵ односно којима се увећава реални политички утицај и, у крајњем, одбрамбена моћ земље. Тежишта спољнополитичког деловања СРЈ одређују се на основу актуелне ситуације, али и околности које дугорочно утичу на државу и њено непосредно окружење. Свакако, међу спољнополитичким приоритетима, осим решавања статуса Косова и Метохије, јесу и регулисање и нормализација односа са суседима, нормализација односа са светским и регионалним силама, посебно са свим сталним чланицама СБ УН, и повратак у пуноправно чланство у међународним организацијама.²⁶

Амбијент у којем СРЈ остварује спољну политику није повољан. На простору СРЈ непосредно се преламају две наизглед супротстављене тенденције, које карактеришу савремени свет: прва је кретање ка глобалном друштву, а друга тенденција је дезинтеграција држава, које, обично, пуцају по националним или етничким шавовима.²⁷ И процеси глобализације²⁸ и конкретна настојања ка даљој дезинтеграцији југосло-

²⁴ Томе у прилог су примери циљева фундаменталистичких религија, немачка настојања за формирање „средњоевропског блока“ њој оданих земаља и продор на Јадран, настојања Русије да продре на „топла мора“, односно у Медитеран, и други.

²⁵ „Основни предуслови за остваривање државних циљева СРЈ налазе се у равни њених односа са спољним окружењем, а главна и приоритетна (свакако не и једина) средства су у домену њеног спољнополитичког деловања“ М. Опачић, *Прилог разматрању основа нове доктрине одбране СРЈ*, „Војно дело“, бр. 4–5/97, Београд, стр. 164).

²⁶ Поновни пријем СРЈ у међународне организације започет је 26. октобра 2000. пријемом у Пакт за стабилност југоисточне Европе, на састанку у Букурешту.

²⁷ Занимљиво је да један од идеолога „новог светског поретка“, Збигњев Бжежински, сматра да се не би смела дозволити могућност неограничене фрагментације држава због тога што би тако створени „оквир геополитичке стабилности“ могао постати неуправљив (З. Бжежински, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 182).

²⁸ Процес глобализације је, у суштини, супротстављен идеји интеграције, под којом се подразумева интересно повезивање. При томе, неометан (али углавном једносмеран) проток информација, глобализација медија, слободно кретање роба и капитала само су неке од карактеристика које обезбеђују доминацију моћних државама садашњег света.

венске државе, извесно, потичу из истог центра моћи – тим процесима управља једина суперсила савременог света. Истовремено, „тихи рат“ који САД, према циљевима своје геополитике²⁹, води против интереса Европе такође се прелама преко територије и интереса СР Југославије.³⁰ Ти циљеви су били разлог пружања подршке сецесионистичко-терористичким снагама на Косову и Метохији³¹ и сталних економских притисака којима је исцрпљивана СРЈ, а то је и разлог млаке осуде злочиначког деловања терористичке шиптарске паравојске на југу Србије и, на другој страни, прећутне подршке сепаратистичким тежњама које се чују у оквиру Рашке области и на северу Војводине. Коначно, то је разлог оснивања тзв. Хашког суда, без правног упоришта у документима УН, који је, као нелегална и политичка институција³², усмерен пре свега против интереса (и достојанства) СР Југославије. Нема сумње да ће се, без обзира на повољнију међународну позицију СРЈ, наставити притисци и условљавања ради њеног преуређења, номинално према „савременим демократским стандардима“, а стварно према интересима великих сила (пре свега САД). То, истовремено, намеће потребу да спољна политика и дипломатија СРЈ буду први одбрамбени ешелон земље, са задатком да комбинацијом различитих облика деловања, у различитим областима (дипломатско-конзуларни односи, спољна трговина, наука, култура, екологија, спорт итд.), омогући изједначавање интереса СРЈ и земаља које могу одлучујуће да допринесу ауторитативнијем положају СРЈ у међународној заједници. Да би се остварила та опредељења потребно је да спољна политика земље буде ефикасна и јединствена. Ефикасност значајно зависи од усклађености организационе структуре Савезног министарства за иностране послове са кључним пословима – приоритетима спољне политике. С друге стране, уставним решењима³³ је предвиђено да република чланица „може одржавати међународне односе, оснивати сопствена представништва у другим државама и учлањивати се у међународне организације“, и „закључивати међународне споразуме“. То иде у прилог (делимичном) међународноправном субјективитету

²⁹ Gregori A. Koupli, (у предговору књиге Јосефа Боданског *Неки то зову мир*, „Југоисток“, Београд, 1998, стр. 8) каже: „... како су се краткорочни политички циљеви у администрацији САД... тесно приљубили уз дугорочне политичке циљеве иранске владе“. А. Александар дел Вал већ у наслову своје књиге *Исламизам и САД – алијанса против Европе С*, „СЛ СРЈ“, Београд, 1998) иде корак даље у разобличавању тих циљева.

³⁰ Настојања САД да се, преко шиптарског фактора, „инсталирају“ у подручје Прешева део су ширег плана за преузимање контроле над важним комуникацијама, које спајају земље западне и средње Европе са југом Европе и Блиским истоком. Циљ САД није да Европа постане јак „геополитички играч“, који би оспорио амерички примат, већ да се Европа, „асимптотским“ приближавањем свом пројектованом уједињењу, не као разједињена, али не ни као чврсто уједињена, задржи под америчким патронатом.

³¹ Александар дел Вал (*исто*, стр. 13) упозорава да се америчка политика води превентивно, те да САД дају потпору свим покретима и етничким заједницама који су се током историје „хрвали“ са Русима и Србима.

³² И сам Ричард Холбрук каже да је Хашки суд „драгоцен инструмент политике“ Р. Холбрук, *Пут у Дејтон*, „Дан Граф“, Београд, 1998, стр. 199).

република, а у пракси је већ довело до опречних спољнополитичких наступа (нарочито на релацији савезна држава – Република Црна Гора)³⁴. Потребно је, такође, да спољнополитички и дипломатски наступ СРЈ у међународној заједници буде реалан и прагматичан, што не значи да треба поништити своје особености, традицију, културу, достојанство и да треба раскинути са сопственом историјом. Изузетно је значајно да се имају добре процене и визија будућих кретања у свету. Уколико је, уз очување суверенитета и територијалног интегритета СРЈ, један од основних циљева да живот њених грађана буде достојанствен и миран, уз то и просперитетан (према светским мерилима), приоритет спољне политике СРЈ не би смео да буде усмерен на пројекције некаквих будућих сукоба Запада и ислама на нашем простору, већ би морао да буде везан, пре свега, за остваривање несметаног протока људи и добара, уз економско валоризовање позитивних елемената геостратегијске позиције³⁵, а уз очување позитивних и стабилних односа са земљама из ближег и даљег окружења. Спољна политика би требало да пронађе путеве за пласирање реалне тезе да није интерес ни земаља западне Европе, ни исламских земаља сукобљавање са православним Словенима на тлу Балкана, већ да друга „рука“ води те процесе.

Савезној Републици Југославији предстоји да се, без вишка емоција, определи према иницијативи „Партнерство за мир“³⁶. Алтернатива том програму постоји: она је, извесно, у различитим облицима повезивања православних и словенских земаља, али се и тој идеји мора приступити крајње рационално и не треба допустити да дуготрајност и неизвесност евентуалне реализације такве идеје остави на простору СРЈ последице које се касније не би могле исправити. И то указује на неопходност офанзивног дипломатског наступа, јер чекање по систему „шта ће још да нам се деси“ доноси озбиљне последице.

³³ Устав СРЈ, чл. 7.

³⁴ Индикативно је да се, и поред званичне подршке међународноправном статусу СРЈ, на међународне скупове, осим председника СРЈ, позива и председник Републике Црне Горе. Тиме се упућује јасна порука да су све варијанте могуће, чиме се врши даљи притисак на СР Југославију.

³⁵ Преко простора Југославије пролазе проходнице, пловни путеви и већ изграђене саобраћајне комуникације европског значаја: Дунав – пловни пут и природна веза земаља западне и централне Европе са Црноморском регијом, Моравска проходница са изграђеним ауто-путем и железничком пругом (која се мора занављати) и железничка пруга (од Будимпеште) Београд – Бар, као најбржа и најјефтинија веза централне и источне Европе са Медитераном.

³⁶ Југославија се налази у стратегијском окружењу НАТО-а: део земаља у окружењу је већ у НАТО-у (Италија и Мађарска), део у „Партнерству за мир“ (Румунија, Бугарска, Македонија, Албанија и Хрватска), а део има на својој територији инсталиране трупе НАТО-а (МХ Федерација). У вези с тим опредељењем биће потребно да се дефинише и однос СРЈ према SECI – *Southeastern European Cooperative Initiative*, америчкој иницијативи из 1996. године о развоју мреже мултилатералних односа у југоисточној Европи. Иако још увек нису добро сагледане све импликације које произилазе из учешћа у тој иницијативи (један од могућих циљева је стварање ослонца за приближавање НАТО-а територији Русије и Каспијском басену), у политичкој јавности преовладава став да је остајање изван такве мреже, која обухвата све земље из окружења, у ствари, слабија варијанта.

Посебно значајан сегмент спољне политике СРЈ јесте однос према правима српског народа који живи на територији Федерације БиХ и у Хрватској. Дипломатским, али и одлучним речником мора бити саопштен интерес СРЈ и Републике Српске не само за грађење међусобних „специјалних веза“³⁷ већ и за природним постојањем обостране жеље за уједињењем, макар у будућности. Претпоставка за такво дефинисање својих интереса, који нису само одбрамбени, јесте офанзивност и храброст укупног спољнополитичког и дипломатског наступа СР Југославије. Уколико тако испољени спољнополитички наступ изостане и ако СРЈ одустане од тако природног и разумљивог интереса, у окружењу ће се сматрати да није проблем да се натера и одустане и од неких других њених интереса.³⁸

Разумевање геополитичких нужности, не само у релацијама овог простора, већ и у оквиру ширег окружења, односно разумевање геостратегије као „стратешког менаџмента геополитичких интереса“, важна је претпоставка успешности наше спољне политике. Геополитичке тенденције дају одговоре у којем смеру могу и морају да се крећу спољнополитичке и дипломатске акције, оне су срж спољнополитичке доктрине државе. Неразумевање тих тенденција сваку спољну политику доводи на терен испразних стереотипа и заблуда, које накнадно могу да имају тешке последице по безбедност земље. Враћање Косова и Метохије под потпуни суверенитет Србије и СРЈ, у том смислу, јесте приоритет, јер је то територија – национално и духовно исходиште, која за српски народ има огроман војностратегијски, политички, економски и културни значај. Том, извесно дуготрајном процесу спољна политика земље мора да се посвети не само као дневно актуелном, већ као осмишљеном, планском послу, који ће захтевати вишегодишње прецизно деловање у међународном окружењу које нам није наклоњено.³⁹

Спољна политика земље мора да буде „наоружана“ пре свега знањем, јер је то витални ресурс који ће омогућити разумевање околности, тенденција и нових доктрина које садрже теоријско исходиште

³⁷ Дејтонским споразумом из 1995. године предвиђено је остваривање „специјалних веза“, између СРЈ и Републике Српске.

³⁸ То питање је значајно и из моралних и из практичних разлога. Из моралних разлога стога што се уз свест о потреби уједињена лакше могу развијати и у постојећим околностима „дозвољене“ везе: образовне, културне и економске, и стварају се претпоставке за, пре свега, културно обједињавање српског животног простора. Практични разлози су бројни, а издвајамо само један: настојање Запада да се при решавању „проблема југословенског простора“ корпус српског народа дели, односно да, раније, СРЈ што мање помогне борбу Републике Српске, а да затим Република Српска и српски народ у њој буду само неми посматрачи оружане агресије НАТО-а на СР Југославију. То дугорочно може да изазове снажне негативне последице по осећај јединства припадника истог народа. С друге стране, не би се више смела поновити ситуација из 1993. године, када су СРЈ и Република Српска имале, у односу на тзв. Венс-Овенов план, различит став – то је произвело катастрофалне последице и по СРЈ и по Републику Српску.

³⁹ Могући став тзв. међународне заједнице јесте давање Космету статуса федералне јединице у СРЈ, уз претходно настојање да се „анестезира“ јавно мњење Србије (у Црној Гори је тај процес већ увелико одмакао).

потенцијалног и могућег угрожавања безбедности СР Југославије. Познавање креатора „најновијег новог светског поретка“, познавање деловања и механизма одлучивања у наднационалним организацијама, транснационалним компанијама или мултинационалним корпорацијама, познавање планова и механизма деловања фундаменталистичких цркава, изучавање тенденција у државним програмима великих сила и, коначно, познавање светске и сопствене историје – претпоставке су за смислено спољнополитичко деловање. Непознавање тих и других претпоставки доводи до тога да се одлуке доносе „везаних очију“. Од спољне политике се очекује да понуди одговоре (ако их има, или да децидирано утврди да их нема, ако је то уопште могуће) под којим условима су могуће конвергенције интереса СРЈ са, на пример, САД, Немачком или исламским светом, под којим би условима Русија могла чврсто да стане у одбрану интереса СРЈ итд. Ти услови сада можда не би могли да буду прихватљиви, али је спољна политика дужна да их зна и да прати њихову генезу, уз стално настојање да се доведу у облик прихватљив за интересе СР Југославије.

У комплексу спољнополитичких послова најзначајнија је свакако, дипломатија⁴⁰ земље. Она се, као „вештина вођења спољнополитичких послова“, ⁴¹ у ствари, бави обликовањем и спровођењем спољне политике, односно формулише, координира и обезбеђује спровођење државних интереса. У претходном периоду, из различитих разлога, питању припреме и вођења у служби дипломатског кадра није се приступало са довољно пажње и конзистентности,⁴² тако да су у дипломатску службу, осим дипломата од каријере, одлазили и људи без одговарајућег образовања и припреме за тако сложен посао.⁴³ Офанзиван спољнополитички наступ подразумева, поред осталог, одговарајући припремљен и знањем наоружан кадар, одговарајуће вођење дипломата од каријере и апсолутно одсуство било каквих политикантских или социјалних манипулација приликом њиховог постављења и премештаја. То значи да се већ приликом пријема мора обезбедити ригорозна и доследна селекција, те да дипломатска служба не може бити лагодно место за ухлебљење политичких личности „на које се више не рачуна“, а којима би то била „праведна награда за претходни труд и заслуге“. Сложене и озбиљне дипломатске задатке могу ефикасно обављати само интелигентне и широко образоване личности, способне да владају собом, које имају природну предиспозицију да ефикасно своје ставове намећу другима, предане раду и патриоте.

⁴⁰ Дипломатија има свој систем, науку, организацију и структуру. Елементи тог система су министарство иностраних послова, дипломатија на врху, *ad hoc* дипломатија и сталне дипломатске мисије, (Милан Зечевић, *Војна дипломатија*, ВИНЦ, Београд, 1990, стр. 5).

⁴¹ Исто, стр. 13.

⁴² Наравно, мисли се и на период у претходној Југославији. Велики део проблема потиче из тог времена, а нови, квалификованији кадар се не може тако брзо изградити.

⁴³ Опширније: Миодраг Митић, *Проблеми југословенске дипломатије и дипломатске службе: прилог расправи*, „Службени лист СРЈ“, Београд, 1997.

Сарадња Савезног министарства за иностране послове с осталим министарствима је неопходна. Посебно је значајна добра сарадња са Савезним министарством за одбрану у областима размене обострано корисних информација, реализације конкретних задатака значајних за оба министарства и организоване и усклађене припреме дипломатског и војнодипломатског кадра. Такође, у сарадњи с одговарајућим научним, економским, информативним и другим установама брже се може доћи до поузданих података, боље процењивати ситуација и тенденције. Без поседовања информација и одговарајућих анализа свако спољнополитичко деловање је унапред осуђено на неуспех, а значај доброг контакта са средствима јавног информисања је немерљив. Тзв. јавна дипломатија или „очигледна дипломатија“ су појмови и процеси убијачени у међународним односима, што захтева да и наша дипломатија, упоредо с процесима „иза завесе“, циљно упознаје јавност са својим деловањем и намерама.

Један од најзначајнијих задатака дипломатије јесте спољна трговина, односно промоција сопствених економских интереса. Од дипломатије се очекује да пружи проверене анализе о условима и могућим трговинским и другим привредним споразумима са конкретном земљом. Области људског деловања, као што су наука, култура и спорт, које могу изузетно много да допринесу угледу земље и њеној медијској промоцији у свету, такође су предмет пажње дипломатије. Такође, значајно је да се активирају сви „паралелни“ потенцијали који могу да допринесу спољнополитичком продору, посебно у светске центре одлучивања. Неопходно је да СРЈ постави своје људе у бирократске и друге структуре међународних организација. Успешни људи који живе у иностранству, који могу да имају приступ таквим круговима, имају непроцењив значај. Формирање различитих лобија, група за притисак, и слично, не би био изум дипломатије СРЈ: у вези с тим постоје вишедеценијска позитивна искуства држава као што су Израел, арапске земље итд. Стога треба размотрити, без идеолошких предрасуда, могућност непосредне заступљености представника дијаспоре у Савезној скупштини.

Међу пословима усмереним на јачање угледа и позиције СРЈ спољна политика треба да допринесе разбијању представе да је државни пројекат Југославије израз „великосрпске идеје“ и настојања Срба⁴⁴ да доминирају мањим народима у свом окружењу. Покретање различитих међународних иницијатива, еколошких и сличних, чији би промотер могле да буду владине и невладине организације, такође би могло да допринесе повећању угледа СРЈ у Европи и свету, тим пре што се у пракси показало да већину тих иницијатива прихвата и СРЈ, а позитивне ефекте убира неко други.

Очито, потенцијално поље деловања спољне политике веома је широко и већина тих послова се директно рефлектује на одбрану земље.

⁴⁴ „Двострука лојалност“ Срба – југословенској држави и српској нацији, извесно, отежава њихову националну идентификацију. То, међутим, не значи да они угрожавају било кога у окружењу.

Спољнополитички доктринарни ставови морају да се заснивају на добро сагледаним одредницама геополитичког и геоекономског положаја Југославије, као основе за будућу спољнополитичку стратегију земље.⁴⁵ Наравно, спољна политика мора да има и друге ослонаце. Први ослонац је „људски материјал“, чврсто опредељен и оспособљен за одбрану земље. То се мора обезбедити: прво, одговарајућим системом образовања, који би формирао мислеће, непокорне, слободоумне и, истовремено, одговорне личности, и друго, људима мотивисаним да бране своју земљу и њене интересе, што подразумева задовољавање макар минимума њихових егзистенцијалних потреба. Такође, значајан ослонац спољној политици је јака Војска, способна да узврати ударац и непријатељу нанесе неприхватљиве губитке. Веродостојност такве врсте аргумената је од примарног значаја за дипломатију,⁴⁶ као и економски потенцијал, стабилност земље и њена повезаност и испреплетаност њених економских интереса са другим земљама.

Важно питање наше спољне политике је ослобађање од специфичност комплекса инфериорности (уколико га стварно има), који, парадоксално, потиче не из комплекса ниже вредности, већ из осећаја оданости „старим савезницима“, који, очито, већ дуго то нису. Опхрваност наших бивших „западних савезника“ сопственим интересима (и само интересима) захтева од наше дипломатије одлучан одговор и заокрет. У вези с тим, треба потенцирати алтернативе таквој политици, разобличавати је у свим могућим формалним и неформалним контактима с представницима и тог и нама сличног политичког мишљења. Извесно је, треба одустати од искључиве оријентације на „историјске савезнике и пријатеље“ и, по могућству, без емотивних и идеолошких баријера, потражити и друге могућности за сарадњу⁴⁷ чији ће основни покретач и циљ бити здрав, обострани интерес.

Спољнополитичке активности и одређивање приоритета неопходних за одбрану земље од неоружане агресије у ствари су нормалне и редовне спољнополитичке и дипломатске активности због којих и постоји државни орган који се бави спољним пословима. Јер, одбрамбена функција се уклапа у свако деловање државних органа усмерено ка просперитету земље и њених грађана. Значајно је само да одбрамбени аспект буде дефинисан и издвојен као један од приоритетних циљева спољнополитичког деловања. Постојање таквог циља⁴⁸ истовремено је својеврсно „сидро“ које онемогућава да спољна политика, у име дневног прагматизма, „отпливи у несигурне воде“ у којима може бити нарушен државни интерес СР Југославије.

⁴⁵ Предраг Симић, *Међународна политика и политичка доктрина СРЈ*, „Војно дело“, бр. 6/97, Београд, стр. 145.

⁴⁶ У актуелној кризи на југу Србије одлучне и довољно јаке војне снаге ослонац су дипломатским настојањима за уклањање шиптарских терориста из копнене зоне безбедности.

⁴⁷ Што, наравно, не искључује могућности даље сарадње и са тим државама.

⁴⁸ Тачност тезе да успешна политика мора да буде и реална и идеална, прво се очитује у дефинисању њених циљева и избору средстава за њихово реализовање.

Економска моћ⁴⁹ је од највећег значаја за укупну моћ и успешност земље. Економија је област друштвеног живота која утиче на све друге сегменте друштва, односно са свима има функционалне везе. Успешна економија даје ауторитет политици, обезбеђује социјални мир и задовољство грађана сопственом државом, потхрањује развој науке и технологије, обезбеђује социјалну заштиту и збрињавање становништва, ефикасно функционисање правосуђа, здравствене службе и образовања, продукцију културних садржаја и њихово презентовање у земљи и иностранству, развој врхунског спорта, услове за масовне спортске активности, већи број туристичких и других путовања, ефикасније повезивање и боље везе са светом. Моћна економија умањује поткупљивост власти, корупцију, не признаје нерад и нераднике. Она је плодно тле за неговање вредности као што су рад и одговорност, подстиче легалне токове људског рада, трговине и новца, и умањује обим полулегалних послова тзв. сиве економије. Важна је за ефикасно обављање свих послова државне власти и омогућава формирање ефикасног државног апарата за обављање послова одбране земље. Омогућава земљи, у целини, очување суверенитета, односно његов је темељ.

Ситуација у економији СРЈ није повољна са становишта утицаја и спољних и унутрашњих чинилаца. Економска супремација моћних земаља не даје много простора за размах малих економија, а са резервом и опрезом ваља примати најаве да ће СРЈ бити омогућен равноправнији третман у светској трговинској размени.⁵⁰ Велики привредни системи и капацитети, који су запошљавали бројне раднике, сада су углавном неискоришћени. То, логично, изазива неповољну економско-социјалну позицију већине становништва. С друге стране, евидентно је економско раслојавање на велики број сиромашних и мали број богатих. Такво економско-социјално стање, унутрашња ограничења легалног протока роба и новца (односи Србије и Црне Горе) и умањен ауторитет правне државе су плодно тле за пораст криминала у друштву) и олако стицање богатства незаконитим пословима, а о стицању дохотка радом све мање размишља знатан део становништва, посебно млади људи. Економски просперитет и технолошки развој, као жељено стање нашег привредно-економског система, тренутно су тешко достижан циљ. Ситуација се за СРЈ компликује и због светских економских тенденција. Екстензивни начини организације и производње и „спори“ пословни системи, примерени класичним индустријским технологијама, полако се, али сигурно,

⁴⁹ Поједини аутори сматрају да је бруто национални производ најбољи показатељ (укупне) моћи, јер обједињује све основне изворе моћи (опширније: Д. Симић, *Геополитичка стварност Срба*, зборник радова, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997, стр. 275).

⁵⁰ Актуелно стање је да преовлађујући део наше економије једноставно није конкурентан и довољно способан да производи према све захтевнијим стандардима европских и светских организација за стандардизацију и квалитет роба и услуга.

у развијеним земљама, селе у економску историју. Закључак је јасан: рационално укључивање СРЈ, односно њене економије, у међународну поделу рада (и профита који из тога произилази), као жељено стање система, далеко је од реализације. С друге стране, концепт самодовољности привреде СРЈ, о којем је спорадично расправљано у стручној јавности, практично није ни изграђиван. Извесно је да у међузависном свету, а с обзиром на ресурсе којима располажемо и преовлађујућа опредељења економске струке у СРЈ, то и није реална опција. Реалније је говорити о самодовољности као концепту само у делу у којем би се обезбеђивали производи који су основа за живот и функционисање друштва у екстремно кризним ситуацијама.⁵¹ За такво опредељење постоји и основа у ресурсима за производњу хране⁵² и, одређеној мери, изворима енергије.

На основу анализе стања и околности у којима функционише привредно-економски систем СРЈ логично се намеће питање шта се, у вези с применом економских мера, може учинити за ефикасно супротстављање економском и свим другим облицима неоружаног угрожавања СРЈ⁵³, односно којим се методама, у области економије, може ојачати позиција и наступ СРЈ у међународним односима. Одговор на овакво питање свакако не подразумева списак рецепата датих једном за свагда. Промене у свету се одвијају таквим темпом да се ефекти поступака који почивају на крутим доктринама и концептима брзо поништавају и знају да пређу у сопствену супротност – почињу да буду „камен о врату“ сваке такве акције. Одлуке које се донесу треба да буду резултат колективне памети релевантне политичке и економске стручне и научне јавности и треба да постоји друштвени консензус у њиховом прихватању и спровођењу. Изузетно је, због тога, значајна политичка, медијска и свака друга подршка – интеракција са другим областима рада и живота друштва, на које се, приликом спровођења тих решења економска политика и ослања. Решавању проблема може се приступити тек по стварању одређених предуслова, а основни су: стабилност институција, тржишна економија, регулисани власнички односи и „владавина права“ – правна регулатива.⁵⁴ У области економије, која не трпи несигурност, непоузданост и недефинисана „правила игре“, то има највећи значај.

⁵¹ На пример, санкције, односно блокада земље, ванредно или ратно стање.

⁵² Реално, могућности наше пољопривреде и потенцијали омогућавају производњу много већих количина хране него што су то потребе СР Југославије.

⁵³ Наиме, економске мере, иако неопходне, не могу, саме по себи, бити довољне за супротстављање угрожавању СРЈ у економској сфери. Такође, економске мере не дају одговоре само на угрожавања у економској сфери већ и у свим другим сферама.

⁵⁴ Зависно од става земље, савеза, уније земаља и слично из које је потенцијални улагач списак услова може бити допуњен и чисто политичким условима: поштовање људских права, права мањина итд. Не би се смело сметнути с ума да су путеви одузимања моћи националним владама да имају власт и контролу на својој територији, између осталог, приватизација, дерегулација и децентрализација – то је пут којим су већ увелико, под стварним патронатом транснационалних компанија, кренуле земље у транзицији у нашем окружењу.

Наша земља је опредељена за развој концепта тржишне економије, која, као изум и делотворна пракса западних економија, има поједина својства којима се наглашава доминантна позиција развијенијих партнера и земаља и подстиче преливање капитала од економски слабијег ка јачем.⁵⁵ Међутим, с обзиром на то да тај концепт садржи више подстицајних елемената него претходни, на нашем тлу испробани економски концепти и решења, те с обзиром да је такав концепт, истовремено, и неопходна платформа за успостављање економских односа с окружењем, опредељење за његову примену је, практично, изнуђено. Тржишна економија, међутим, „не трпи“ социјализацију губитака и њена правила су јасна: успешни иду напред, а неуспешни у стечај или ликвидацију.

За функционисање економског система изузетно је значајно питање власничких односа. Рашчишћавањем власничких односа одговориће се на питање који се део капитала приватизује, а који остаје држави.⁵⁶ Регулисани односи и закони који обезбеђују сигурност улагању услов су уласка страног капитала у токове наше привреде. За регулисање тих односа важно је да имамо „чист“ економски систем,⁵⁷ у којем се зна ко управља предузећем и коме управа предузећа „подноси рачун“ за своје послове – све је то чврста подлога за стицање поверења грађана у сопствену државу, што је за одбрану изузетно значајно.

Ако опредељење за концепт сарадње СРЈ са светом нема реалну алтернативу, онда треба сагледати и варијанте решења која би омогућила укључење у светске токове новца, роба и услуга под условима који не би значили (значајније) нарушавање сопственог суверенитета. Примена тих решења подразумевала би, ако не потпуно равноправну, а оно барем позицију која би гарантовала да основна супстанца економских и других интереса СРЈ краткорочно и дугорочно неће бити угрожена.

Концепти, који би се примењивали, морају се заснивати на премиси да је међузависност једна од основних карактеристика савременог света. Кључно је, у вези с тим, формулисање такве стратегије развоја и односа с окружењем која би омогућила интересно укључење СРЈ у светске економске токове. Подразумева се да ће и окружење у које се укључујемо такође у томе тражити свој интерес (профит), а ако га не нађе, сигурно неће бити подршке ни за наша настојања. У стратегији економ-

⁵⁵ Природно је да постоји већа потражња за робама бољег квалитета, лепшег дизајна и боље маркетиншки подржаним. У потпуно отвореном тржишно оријентисаном систему то би веома брзо, у односима са напреднијим економијама, изазвало раст негативног увозно-извозног салда СР Југославије. И поред одговарајуће царинске политике и других економских мера, привреда СРЈ, из тих и других економских разлога, у пословању с иностранством остварује негативне билансе.

⁵⁶ Одређене националне вредности, системи од којих директно зависи одбрана земље, не би смели да се приватизују. Неконтролисана приватизација умањује могућности владе да стварно влада у сопственој држави, тј. чини је подложнијом другим центрима (економске) моћи.

⁵⁷ Сматра се да су западни системи релативно стабилни и у условима честе измене влада због тога што су рашчистили власничке односе, зато што се приватни капитал „осећа заштићеним“ и зато што имају дефинисану скалу вредности коју мора поштовати свака власт.

еког продора и интегрисања СРЈ у светске економске токове полази се од тих ставова, уз поштовање „правила“ савременог маркетиншког и другог наступа као форме у оквиру које ће се ти послови одвијати. Наравно, циљ је продор у динамично, технолошки развијено и просперитетно окружење, које у међународним релацијама има значајну „специфичну тежину“ и реални је извор економске (и других облика) моћи.

Повећаним значајем и утицајем транснационалних компанија⁵⁸ који омогућавају доминацију моћних економија наметнут је, истовремено, нови функционални систем односа и интеграција светске привреде на релацији предузеће – предузеће, „у којем пословно-уговорно право под окриљем транснационалне компаније истискује националну регулативу“.⁵⁹ У таквом развоју економских односа наглашен је „значај предузећа као носиоца развојних и интегративних функција“ и у односима са светом и у оквиру унутрашњег политичког и економског простора. У условима чистих економских односа, регулисаног власништва, јасно регулисане одговорности за пословање предузећа и његове мотивационе и функционалне способности предузеће постаје незаменљив носилац активних и пасивних интегративних и развојних функција. Такво предузеће, интересно повезано с релевантним предузећима и компанијама у свету, лакше обилази баријере и омогућава „интересно прожимање и стабилност односа са другим земљама“. Капацитети привреде СРЈ, иако углавном застарели, још увек могу да учествују у тако конципираној „међународној подели рада“. При томе, у нашим условима, држава, у делу у којем је власник, треба да нађе начина да подстакне интеграције и тамо где, макар у прво време, нема директног економског интереса, рачунајући на пратеће позитивне ефекте које конкретно повезивање може да донесе. Таква оријентација, на дужи рок, омогућава ширење тржишног простора за производе настале из интеграције и повећава простор за пласман других производа из, евентуално, самосталног програма предузећа. Посебно значајна компонента је могућност приступа новим технологијама и јачање основе за сопствена примењена и развојна истраживања. Напајање здравим финансијама, у таквим околностима, законито повећава одговорност и радну дисциплину, што се повратно позитивно одражава на ефекте пословања и мотивацију за рад: ствара се клима „добрих пословних обичаја, пословног поверења и правне сигурности“.

⁵⁸ У неким круговима на Западу, истина за сада још не нарочито гласно, чују се гласови о потреби директнијег утицаја транснационалних компанија на одлучивање у УН. О наговештају покретања тих питања видети у: Алвин и Хајди Тофлер, *исто*, стр. 247, 248, 287.

⁵⁹ Нова правила међународног пословања, формирана под окриљем Светске трговинске организације (некадашњег ГАТТ), покривају међународни промет индустријских и пољопривредних производа, услуга, директних инвестиција и нових технологија, чиме се, практично, држава истискује из значајних међународних трансакција. Пројекат јединственог тржишта ЕУ, у суштини, садржи исту основну идеју (Опширније: Томислав Поповић, излагање на научном скупу *Нови светски поредак и политика одбране СРЈ*, Управа за стратегијске студије СМО, Београд, 1993, стр. 135–136).

Економским продором се на општем плану стварају услови за проширење зоне утицаја националних вредности, промоцију туристичких, културних, спортских и других садржаја и манифестација који могу значити даљу надградњу у развоју добрих односа међу народима и државама. У атмосфери толеранције лакше је превазилажење наслеђених анимозитета, старих територијалних спорова, ратних и других међуетничких сукоба и других хипотека прошлости. Сарадња се позитивно одражава на политичке односе зависно од економске снаге и утицаја страних партнера у сопственој јавности. Хипотетички посматрано, уколико би збир таквих утицаја у економској и политичкој јавности одређене земље прешао одређену, критичну „количину“, државни апарат те земље неби гласао за економске санкције према СРЈ, јер би тиме гласао за санкције против значајног дела своје привреде и, у крајњем, против свог интереса.⁶⁰ На основу таквог приступа и савремених (туђих) искустава, лакше је разумети тезу о предузећу као једном од значајних носилаца војнобезбедносне стратегије земље. Изузетно је значајна чињеница да се на тај начин обезбеђују неопходна материјална (новчана) средства и јачање економске позиције целине друштва, што је неопходан услов за финансирање послова одбране. Коначно, боља материјална позиција увећава ауторитет државе, а за одбрану је изузетно значајно да људи имају поверења у свој друштвени систем. Евентуално учешће у освајању, коришћењу и комерцијализацији нових технологија (које могу имати не само цивилни већ и војни карактер или аспект примене), значајно доприноси стварању научних, технолошких и производних ресурса за самосталну производњу појединих средстава борбене технике⁶¹ и будућем учешћу у програмима војнотехничке сарадње.⁶²

У садашњој политичкој позицији СРЈ има одређене погодности за реализацију те и сличних замисли. Међутим то не значи да треба чекати на добру вољу моћних, који „производе“ и намећу околности у којима можемо, али и не морамо, да остваримо жељени резултат. Потребно је да СРЈ самостално, с ослонцем на различита искуства из целог света, дефинише своје циљеве, да их операционализује и са великом вољом, ангажовањем целине друштва, отпочне њихово остваривање. Неке од претпоставки за подршку успешним предузећима и реализацију економског препорода су јасна замисао, одлучност и дисциплина који морају да потичу од ауторитативне владе. Економско планирање, лишено емотивног „подгревања“ неуспешних пројеката, почивало би на претпоставкама флексибилности и прилагодљивости, али са сталном свешћу о „одржању циља“,⁶³ што је, такође, блиско тржишном амбијенту, на

⁶⁰ У агресији НАТО-а на СРЈ нису бомбардовани неки значајнији инфраструктурни објекти у гранама с већим уделом страног капитала (телекомуникације).

⁶¹ Тиме се обезбеђује мања зависност земље од страног испоручиоца, јача одговарајућа компонента наше одбране и, у крајњем, повећава се њена живавост.

⁶² У тим оквирима могу се наћи даљи подстицаји за оживљавање програма производних капацитета тзв. посебне, војне намене.

⁶³ Ако је та теза прихватљива, примена тог „војног“ термина је још једна потврда тезе Тофлерових да је „начин на који стичемо богатство (или производимо, стварамо нови доходак, прим. аутора), начин на који водимо рат“ (у конкретном случају, без оружја).

koјem тежи наша економија. Образовање, односно одговарајуће образована радна снага је кључ за прихват и реализацију, у савременим условима, честих и брзих структурних промена у производњи. Образовање, и оспособљеност су услов за сва друга настојања, јер се на светској ецени привреда трансформише у „економију знања“.

Извозна оријентација, као основа стратегије развоја СРЈ, диктирана је и високом увозном зависношћу наше привреде.⁶⁴ У ситуацији када се природним ресурсима и производњом у земљи не могу обезбедити ни просечне потребе становништва,⁶⁵ ти производи се морају набавити из иностранства, а средства за обезбеђење увоза обезбеђују се само извозом. Наравно, сва таква настојања, пре свега, треба усмерити не само ка појединачним преудећима – носиоцима интеграције, него и ка подручјима привреде у којима би се могле и на пробирљивијим тржиштима остварити наше компаративне предности. Једно од таквих подручја је сигурно пољопривреда, која већ обавља један (и са становишта одбране) стратегијски значајан посао: обезбеђује прехранбену сигурност становништва СР Југославије.⁶⁶ Извоз значајно помаже развој и осамостаљивање привреде и земље у целини. Важно подручје у опредељењу привреде која настоји да се integriше у светске токове јесте и привлачење улагања страног капитала.⁶⁷ Међутим, ако без регулисања односа са Међународним монетарним фондом и Светском банком значајнијих помака у тој области на општем, државном плану не може бити, мора се имати на уму да је прибављање капитала само путем зајмова најкраћи пут у „дужничку клопку“. И тиме се, посредно, потврђује значај предузећа као носиоца прибављања здравих финансијских средстава привлачењем страног капитала, пре свега у облику власничког удела, којим се обезбеђује да одређен део профита остане у земљи, те да страни улагач такође сноси ризике пословања.

Наведена опредељења треба усмерити на одређене приоритете. Као што би и свака друга земља која у реалном окружењу води рачуна о својим интересима, и СРЈ мора инсистирати на валоризацији постојећих погодности.

⁶⁴ У репродукционој потрошњи увоз учествује са више од 30 одсто. Детаљније: СРЈ – Монографија Центар за развој и економску политику, Београд (по годинама, 1997. и даље).

⁶⁵ При томе се не мисли само на потребе које обезбеђују елементарно преживљавање, већ на задовољење потреба које омогућавају нормалан развој друштва, у складу с окружењем. О друштвеној моћи детаљније: Милинко Стишовић, *Примена силе у међународним односима*, Школа националне одбране, Београд, 1996.

⁶⁶ У стручним круговима се сматра да је, уз услов оживљавања села и одговарајуће структурне промене у производњи, могућ снажан заокрет ка извозној оријентацији. Сматра се да основне предуслове СРЈ већ има: незатронућу обрадиву земљу (6,1 милиона ха – изнад европског просека), воду, довољно сунца и, што је веома битно, стручне људе. Вода, као стратешка сировина, паменито искоришћена, такође може да буде значајан извор извозног прихода.

⁶⁷ Савезна влада је већ донела бројне уредбе којима су у регулисање привреде уведени тржишни принципи и критеријуми, а створени су и почетни услови за сигурност страног капитала. Наравно, за оживљавање привреде веома су значајни и домаћа улагања и штедња грађана.

Првенствено, то је саобраћај и позитивна економска и свака друга валоризација геостратегијске позиције простора Југославије. Због посебног значаја Моравско-вардарске проходнице и Дунава⁶⁸ неопходан је осмишљен напор да се, коришћењем комплементарности интереса са другим земљама, оствари значајан степен повезаности СРЈ, посебно са земљама западне Европе. У том смислу потребно је практичним мерама подстицати значај Дунава као најважнијег воденог пута између средње и југоистичне Европе⁶⁹ који, истовремено, омогућава производњу електричне енергије, снабдевање водом, наводњавање, риболов и туризам. Започети програми изградње савремене путне мреже потврђују комуникацијски значај простора СРЈ за Европу, посебно за земље западне и средње Европе, што ваља валоризовати као трајну референтну предност у односу на непосредно окружење.⁷⁰ Нова, значајна компонента валоризације положаја СРЈ јесте реализација идеје да нафтовод, који би спајао Русију са Јадранским морем, прође преко територије СР Југославије.

Приоритети у развоју економске сарадње засновани су на чињеници да је Европска унија један од најважнијих економских партнера СР Југославије, што није доведено у питање ни након укидања санкција.⁷¹ Оријентација ка привредно-економским интеграцијама и свим другим облицима повезивања са Европском унијом заснива се на развоју досадашњих односа. Посебно је значајна сарадња у области електропривреде, ПТТ, транспорта, саобраћаја и екологије. При томе, не би требало занемарити чињеницу да готово све земље средње Европе и Медитерана имају споразум о асоцијацији с Европском унијом, а то значи: прво, да су, или ће ускоро, услови и стандарди производње у тим земљама, и уопште конкуренције, бити уједначени с европским, и друго, да ће у тим условима наша привреда бити још мање конкуретна.⁷² Извесно је да би европска опција била најпогоднија за припрему привреде СРЈ за поштрене критеријуме пословања у свету.⁷³ То, наравно, не значи запостављање ранијих опредељења за економску сарадњу са Русијом и другим земљама сличног нивоа развијености и

⁶⁸ Некада је канал Рајна – Мајна – Дунав сматран нереалном идејом. То је сада реалност, па се поставља питање да ли на такав начин треба приступити идеји повезивања Дунава и Егејског мора пловним путем дуж садашњих речних токова Мораве и Вардара.

⁶⁹ Земљама централне Европе, а посебно Немачкој, била би то значајна комуникацијска алтернатива за објективно смањен утицај и могућност продора на Блиски исток после инсталирања САД на подручју Космета, Македоније, (па и Албаније и Бугарске).

⁷⁰ У том смислу тешко је разумети да Европа и даље има интерес да „подгрева“ нестабилност у СРЈ, посебно на простору Србије.

⁷¹ Средином деведесетих година, после Дејтонског споразума наш извоз на тржиште ЕУ износио је више од 30 одсто укупног извоза, а увоз више од 40 одсто укупног увоза (опширније: Радослав Булајић, *СР Југославија и Европска унија*, „Међународна политика“, бр. 1052, Београд, стр. 12).

⁷² С обзиром на високу увозну зависност од Европе, та чињеница увећава наше проблеме.

⁷³ Томислав Поповић, *Разлози за европску опцију*, „Међународна политика“, бр. 1053, Београд, стр. 3–4.

значајне апсорпционе снаге (Кина, Индија, Украјина и Белорусија). Значај сарадње са тим земљама наглашен је већ утврђеном комплементарношћу значајних сегмената производне структуре и уходаним механизмима компензаторног пословања. Економске везе са тим земљама, са којима традиционално имамо добре односе, могу значајно да допринесу јачању политичке и одбрабмене позиције СР Југославије. Колико је то могуће, треба развијати сарадњу с осталим земљама високе технолошке развијености (Јапан, Република Кореја, Канада, па и САД), нарочито у области високо софистицираних производа, трансфера нових технологија и директних инвестиција.

Изгледа да је у значајном броју земаља света, нарочито Европе, сазрела мисао да се укључивањем у међународне економске интеграције, чак и уз неминовно жртвовање дела суверенитета,⁷⁴ у ствари, избегава губљење трке у овладавању и поседовању нових технологија и инфериорност, која је неминовна у случају технолошког и економског заостајања. Последично, то ствара услове да свака од тих земаља, у ствари, задржава „највећи део“ суверенитета, односно избегава политичке, економске, војне и друге притиске. То повратно позитивно утиче на њихово снажење, напредовање економије, повећање политичког ауторитета и повећану безбедност. Измена „самотничке“ позиције СРЈ, односно њено интегрисање у светске економске токове, неопходан је услов не само унапређења њеног реалног економског стања већ и њене безбедности.

Спољнотрговинска размена је једна од основних брига државног апарата сваке земље. У оквиру стварања повољне климе и општег оквира за међудржавну сарадњу, спољна трговина је, традиционално, један од послова дипломатије, што наглашава значај државе и њеног апарата за остварење програма интеграције привреде СРЈ у светске економске токове. У нашим условима то је још значајније због тога што само равнотежа између функција тржишног система и ауторитативног државног руководства, моћног да интервенише када је неопходно, може да обезбеди жељени резултат. Дакле, иако би предузећа, заснована на рационалном типу власништва, требало да буду носиоци интегративних функција, не значи да треба запоставити функције државе као амбијента у којем могу да остварују своју улогу.

Свако заостајање у интеграцији светске економске токове суочаваће СРЈ с негативном проценом њених грађана, првенствено младих и образованих људи, који ће животну прилику потражити на страни. То би изазвало веома тешке и трајне последице: депопулацију земље и велико смањење интелектуалних капацитета неопходних за решавање

⁷⁴ На пример, иако правила и процедуре Светске трговинске организације подразумевају значајно ограничење суверенитета држава чланица у регулисању трговинског система и трговинске политике, та правила се сматрају добродошлим и корисним (опширније: Драгана М. Ђурић, *Значај светске трговинске организације за Југославију*, „Међународна политика“, бр. 1055, Београд, стр. 25).

све сложенијих проблема развоја. Ти проблеми су, истовремено, и суштински одбрамбени проблеми, па њихово решавање значи одговоран однос према земљи, њеним интересима и њеним одбрамбеним ресурсима.

Превентивно и офанзивно информативно-пропагандно деловање Савезне Републике Југославије

Истинитост популарне тезе да је свет постао „глобално село“ потврђује могућности скоро неограниченог и брзог (тренутног) пласирања информација. С обзиром на радозналост људске природе чињеницу да је токовима информација тешко поставити препреку, свет врви од разних информација, које креирају различити извори. Али, сви потенцијални и реални извори информација нису у равноправном положају. Могућност продора одређене идеје и пријема у различитим деловима света не зависи само од њеног квалитета, универзалности, и карактеристика, које одговарају одређеним друштвеним групама на одређеним тачкама планете, већ од сасвим других чинилаца. Наиме, најмоћније земље света, окупљене око САД, давно су училе значај поседовања информација и овладале вештином манипулисања њима. Такође, училе су да демократичност и отвореност сопственог медијског простора није „добитничка комбинација“. Користећи неспорну техничко-технолошку супериорност, економску снагу и, следствено томе, моћне медије масовне комуникације, успеле су да протеклих година изведу снажну идеолошку и културну агресију на преостали део света намећући своје идеје либералног капитализма, хедонистички стил живљења⁷⁵ и своје (суб)културне вредности. Медији се, дакле, користе за идеолошку и културну инвазију и својеврсно духовно насиље, изражено у наметању (свог) система вредности другим народима.⁷⁶ Уместо отвореног медијског неба, које би омогућило здраву конкуренцију и, као последицу тога, процват истинских вредности, прогресивних идеја и хуманизма, доминира једносмерна комуникација, којом се намећу „вредности“ које подилазе ниским људским страстима (сурогати културе).⁷⁷ Идеје које се на тај начин пласирају усмерене су на уништавање осећаја племенитости и солидарности, доприносе егоизму, ситносопственичкој и мало-

⁷⁵ З. Бжежински, у књизи *Велика шаховска табла*, каже да је „културна доминација потцењени аспект америчке глобалне моћи“, да „америчка масовна култура има магнетску привлачност, посебно за светску омладину“. Јасно је да се „културне“ поруке усмеравају младима у адолесцентном добу који су „врло осетљиви на слике друштвених модела које шире медији“.

⁷⁶ Група експерата УНЕСКО, у студији *Више гласова – један свет*, констатује да: „Надмоћни утицај на културни идентитет постаје опасност“ односно да економски јаке и политички доминантне земље „користе своје предности и врше неку врсту културне и идеолошке доминације која угрожава национални идентитет других земаља“.

⁷⁷ Та тамна страна људске надградње, међутим, доноси, и доносиће, све више проблема и друштвима у чијем се крилу производе такве „културне вредности“ (повећана агресивност, криминал и психичка обољења само су неки од тих проблема).

грађанској психологији, култ материјалног благостања уздижу на ниво прворазредне вредности, изазивају националну, верску и расну нетолеранцију, и губитак самопоштовања и самопоуздања. Укратко, помоћу њих се стварају услови за претварање одређеног друштва у хаотичну масу, коју сопствена држава не може да контролише и усмерава ка реализацији националних интереса и циљева. Посебно подручје у којем моћне земље реализују своју медијску надмоћност јесте интересно – циљно представљање одређених процеса и догађања,⁷⁸ својеврсно препарирање јавног мњења и стварање црно-беле слике у којој постоји стриктна подела на добре и лоше,⁷⁹ при чему су увек лоши они који се супротстављају интересу моћних.

С обзиром на још увек нестабилну политичку ситуацију у СРЈ и њену нову позицију у међународним односима, намеће се питање колика је њена реална моћ и шта треба даље чинити да би се одолело новим, модификованим информативно-пропагандним притисцима, односно да би се пласирала своја информација, која би могла да има позитиван одјек и утицај на светско јавно мњење. То истовремено имплицира постојање пасивних (дефанзивних) и активних (офанзивних) мера, а у досадашњој пракси се показала већа оријентисаност ка пасивним мерама – мерама заштите. То је и разумљиво, јер се сукобљавамо са добро организованим, кадровски обезбеђеним и материјално-технички супериорнијим носиоцима психолошко-пропагандних порука ка СРЈ, који снажну подршку имају у добро организованој и моћној медијској мрежи распрострајој широм света. С друге стране, дефанзивна позиција, гледано дугорочно, не може да обезбеди жељени резултат, па треба стварати услове за офанзивнији наступ и предупредивање намера евентуалног противника. Превентивно и офанзивно информативно-пропагандно деловање треба усмеравати и ка сопственој и ка страном јавности, а тај посао треба организовати темељито и брзо, јер ће се тешко стећи повољнији тренутак за промовисање наших ставова од садашњег, док је СРЈ још увек интересантна медијима на Западу.

У оквиру савезне и републичких влада постоје одговарајући секретаријат и министарства чији је превасходни задатак да брину о информисању сопствене и светске јавности. Такви органи постоје и у владама многих других држава. Уочено је, међутим, да се у оквиру државног апарата моћних и агресивних држава, поред одговарајућих министарстава, формирају и посебне информативно-пропагандне организације, аген-

⁷⁸ На примеру пада режима Чаушескуа, 1989. године у Румунији, К. Ермелин говори о 12 ударних тачака у стварању медијске представе о чињеницама: ширење информација, њихово убрзавање, инструментализовање деловања, показивање догађаја – чињеница, спектакл, уплитање медија и саучествовање, модификовање представе итд. (према: Ж. Гоне, *Образовање и медији*, „Clio“, стр. 96–98).

⁷⁹ Посебан значај, при томе, имају могућности „телевизије у реалном времену“ или „тренутне телевизије“ и тзв. прва информација (опширније: Милан В. Петковић, *Тајни ратници*, „Тетра ГМ“, Београд, 1996, стр. 64–73).

ције⁸⁰ и слично чији је задатак да обезбеђују потпуну кадровску и логистичку подршку за обављање тих задатака. Наравно, лако је богатијим друштвима да издвајају средства у те сврхе, али је питање да ли и СРЈ, посебно у околностима када од светског јавног мњења зависе важне политичке одлуке, може то питање да маргинализује. Потребно је, наиме, да се формирају својеврсни медијски центри у земљи и, по принципу реципроцитета,⁸¹ у значајним светским престоницама или на другим значајним дестинацијама (то могу да буду информативни центри, затим читаонице, културне трибине несталног типа итд.). Значајан би, при томе, био ослонац на сопствену дијаспору, која би могла својим везама, утицајем и кадровски, а можда и материјално, да подржи такве или сличне пројекте. Информативно и пропагандно деловање тако организованих центара имало би првенствено превентиван карактер с обзиром на то да и сами можемо проценити које ће појаве, процеси и делови територије СРЈ бити објекти интересовања потенцијалних непријатеља, те с обзиром на то да припреме за реализацију њихових деструктивних намера трају релативно дуго (процес: изазивање и управљање кризама), важно је да у том периоду систематски и офанзивно пласирамо своје информације (принцип: „прва вест“), или одговарајуће историјске, географске и сличне публикације с нашим погледом на потенцијални проблем. Тиме би се могло учинити много више у придобијању макар дела јавности, посебно интелектуалне, у земљи домаћину нашег информативног центра.

Осим издавања одговарајућих публикација и других медијских презентација сопствених културних и других вредности у којима би учествовала најзначајнија имена наше културе, посебно задатак би било развијање личних и институционалних веза с утицајним (или потенцијално утицајним) личностима и институцијама (и ту би била драгоцен помоћ дипломатије СРЈ и сопствене дијаспоре⁸²). Наравно, због разуђености медијског простора и због значајних могућности за блокирање јавног деловања чак и утицајних појединаца, за промоцију ставова СРЈ било би потребно више од једног Арчибалда Рајса.⁸³ Амбасаде, конзуларна

⁸⁰ Чинили би их стручњаци различитог профила: психолози, историчари, социолози, свештеници, културолози, добри познаваоци других култура и религија, пропагандисти, новинари, стручњаци за информатику и тзв. хакери, а могуће је ангажовање и људи других, тзв. алтернативних занимања и интересовања чије се активности заснивају на проучавању људског ума и емоција.

⁸¹ Многе државе имају годинама сличне установе у СР Југославији.

⁸² Према доступним подацима, проблеми ангажовања представника црногорске и, посебно, српске дијаспоре били су, пре свега у идеолошкој и, у непосредној вези са тим, помало парадоксално, емоционалној сфери. Поделе у српском народу и ту су се очитовале као препрека остварењу суштинских српских интереса.

⁸³ Арчибалд Рајс, 8. јули 1876. (Лозана) – 8. август 1929 (Београд), швајцарски криминалист, капетан српске војске. На позив српске владе дошао је у Србију после Церске битке да у Мачви и Подрињу утврди ратне злочине које је починила аустроугарска војска над српским становништвом. Као ауторитативна личност много је учинио у промовисању истине и скидању анатеме са српског народа и војске.

и друга представништва СРЈ требало би да буду трајни ослонац за планску и систематску реализацију свих таквих активности. Под офанзивним карактером таквог наступа подразумева се његов начин организовања. Нису оправдана размишљања о томе да смо за спровођење таквих и сличних идеја (које нису нове) већ закаснили, јер смо, у целини, деценију уназад, медијски рат већ изгубили, те да у овом тренутку нисмо непосредно угрожени. И у филозофском и у практичном смислу живот није стао, а посебно се не може сматрати да су наши проблеми нетрагом нестали. Коначно, наши ставови и интереси морају да се промовишу не само у несклоном, већ и у неутралном и пријатељском окружењу.

Промоција сопствених ставова наилази на веће или мање препреке у светским медијима, који раде за интересе својих налогодаваца и, према томе, бирају и „обрађују“ информације, па треба проникнути у начин селекције информација најмоћнијих светских медија. Наиме, уочава се да, и поред „домаћих задатака“ добијених од креатора политике њихових држава, постоје провокативне информације којима медији, нарочито „брзи“ (радио, ТВ), због конкурентских, односно тржишних разлога, не могу да одоле.⁸⁴ Отуда је пласирање својих информација питање вештине, а у будућности ће бити све мање могућности за контролу медија од стране њихових влада. Такође, постојаће могућност да се око неке идеје повежу милиони појединаца путем компјутера у оквиру постојећих, или савршенијих мрежа, а коришћење те могућности зависиће само од знања и воље. Стога такве послове могу обављати само образовани, инвентивни и маштовити људи – људи будућности.

Информације се не морају презентовати само путем електронских медија,⁸⁵ иако они, нарочито телевизија, имају највећи утицај.⁸⁶ Наше поруке⁸⁷ се могу пренети преко свих облика писане информације, штампе, публицистичке, књижевности, уметности, разних културних, забавних и спортских манифестација итд.

Ради продубљење промоције својих ставова и вредности „креатори новог светског поретка“ су креирали „Интернет“. Међутим „Интернет“ и друге сличне мреже пружају значајне могућности свим корисницима. С обзиром на скоро неограничене могућности приступа тој мрежи, у презентовању информација о СРЈ појављиваће се различити учесници

⁸⁴ Упечатљива је, ради пласирања што „брже“ информације, велика грешка водећих америчких и светских медија у вези с објављивањем непотврђене изборне победе Џ. Буша млађег на председничким изборима у САД 2000. године.

⁸⁵ Амерички стручњаци за психолошко ратовање су у „Заливском рату“ бацили 29 милиона летака на Ирачане (Алвин и Хајди Тофлер, *исто*, стр. 279).

⁸⁶ Берђ Конрад то дефинише као „застрашујући степен медијалне апстракције западних друштава, чији грађани на основу визуелних слика и текстуалних извештаја доносе коначне судове о земљи (и народу) који уопште не познају“ („Политика“, 29. децембар 1999, стр. 2).

⁸⁷ На бајкама и цртаним филмовима типа „Покахонтас“, „Астерикс“ итд. афирмишу се врлине одређених народа и друштвених група, и то постаје пријемчиво свој деци света. Имамо и ми јунаке из историје који могу да буду представљени на сличан начин. На пример, *Књига за Марка*, Светлане Велмар – Јанковић („Стубови културе“, Београд, 1998).

са различитим, сопственим циљевима, разни „сејачи магле“, тзв. добро обавештени извори, и други, што се већ и дешава. Међутим, то не значи да презентацији сопствене земље на „Интернету“ не треба приступити озбиљно и рационално. Потребно је осмислити конзистентан, свеобухватан, али не преобиман концепт представљања СРЈ на „Интернету“. Осим службених (државних), не треба искључити ни тзв. алтернативне изворе информација, тим пре што њихов начин презентовања може да буде медијски интересантнији, атипичан, па и провокативан.

Невладине агенције и медије који формално нису под контролом државе треба користити за објашњавање и презентовање ставова, информација и истина које се, иначе, аутоматски одбацују само зато што је иза њих званична, државна телевизија или радио, новина итд. Извесно је да у информативном и психолошко-пропагандном наступу треба користити такав приступ (и унутар територије СРЈ) где год се званични ставови СРЈ теже прихватају.

Информативно-пропагандно деловање према сопственој јавности, дугорочно гледано, ваља усмеравати ка едукацији сопственог становништва, изградњи одговарајућих ставова и уверења, и мотивисању за друштвено корисни рад. То тим пре што морални ставови и друштвене вредности засноване на религији трпе снажне притиске алтернативних верских организација и секти, уз пропагирање стила живота без обавеза и одговорности. Без обзира на то што су „темељни појмови политике моћ и власт“ (који су изван уобичајених моралних норми), деловање према сопственој јавности мора да буде срачунато на афирмацију вредности као што су правда и истина, јачање институције породице, повећање наталитета, и слично. С друге стране, неспорна потреба да се, због међународне комуникације, овлада страним језицима, посебно енглеским, не значи да треба потискивати сопствени језик, који се мора заштитити као важан елеменат националне самобитности.⁸⁸ То би био директан допринос изградњи и очувању сопствених ставова и уверења, а у крајњем и интереса.

Централни ресурс (али и циљ) сваке пропаганде јесте људски ум, па у том погледу, у светским размерама, влада највећи степен равноправности – тај ресурс је свима доступан. Отуда је знање предуслов деловања, било као општа карактеристика, било као конкретно познавање националних, верских, културних и других особености, и психосоцијалног статуса преовлађујуће масе или циљне групе становништва. Одговарајуће образовање, на основу којег се формира аутономна, мислећа особа, омогућиће лакшу одбрану од психолошко-пропагандне агресије непри-

⁸⁸ Наметање енглеског језика је довело дотле да скоро нема маркетиншке поруке која се, у нас, не пласира на енглеском језику. Тиме се и несвесно казује да оно што је речено на српском језику није довољно квалитетно, а посредно се каже: квалитетно је оно што има страни назив, односно што је страно. Код младих је то посебно изражено. А још Стефану Немањи се приписују речи: „Земље и државе се не освајају... само мачевима, него и језиком... После изгубљеног језика нема народа“ (према: А. Милетић, *Геополитичка стварност Срба*, исто, стр. 375).

јатеља (пасивна компонента) и ширу основу за избор адекватног кадра за информативно-пропагандне послове. За те значајне и сложене послове недовољно је образовање које се добија у класичним школама, па за њих мора постојати посебан начин селекције и припреме кандидата. Јер, без знања нема ни превентивног ни офанзивног, али ни сваког другог информативно-пропагандног деловања.

Наша јавност, макар стручна, обавештена је о светским тенденцијама, намерама и методама креатора „новог светског поретка“. У мноштву доступних страних извора назначене су, више или мање, реалне идеје⁸⁹ о томе како да се овлада светом. Њиховом селекцијом и одговарајућим прилагођавањем могли бисмо доћи до подлоге за формулисање сопствених офанзивних информативно-пропагандних мера, поступака и решења. Питање реалних могућности за остварење таквих настојања мора да буде део те селекције и процене, и то ће увек бити ограничавајући чинилац. Међутим, то не сме да буде разлог за одустајање од идеја, а што се пре отпочне рад на том плану, макар и по утаганим стазама, нова, аутентична решења ће се брже и лакше наметати.

Чињеница је да ни психолошки (психологијско ратовање), ни неокортикални рат нису домени у којима било ко, па ни моћни непријатељи, може да остане потпуно имун на евентуалне спољне утицаје и угрожавања. Основни став неокортикалног деловања јесте: „Где год слабији победи јачег користећи снагу ума и воље, постоји доказ о примени неокортичког ратовања“.⁹⁰ Тај став је основа за сопствено неокортикално деловање и, истовремено, за супротстављање том деловању. Ипак, и на овом плану најзначајнија је могућност пласирања вердостојне претње,⁹¹ а посебно примена сопствене војне силе. Због тога се не сме заборавити значај моћне, добро обучене и модерно опремљене војске као важног елемента подршке свим другим одбрамбеним настојањима. Конкретне информативне и психолошко-пропагандне активности на југу Србије морају се, без обзира на то што су усмерене на мирно решење кризе, ослањати на снагу и одлучност наше војске, која је значајан аргумент у настојањима да се шиптарски терористи уклоне из Копнене зоне безбедности.⁹²

⁸⁹ Права је поплава различитих написа о могућностима и начинима дистрибуције сопствене, моћи. Неки од тих написа срачунати су на застрашивање противникове јавности, неки на едукацију, сопствене јавности, а неки на оба та циља, па је неопходна селекција тих порука.

⁹⁰ Richard Szafranski, *Неокортичко ратовање? Врхунац вештине*, „Информативни билтен превода“, ЦВНДИ, Београд, 1–2/1996.

⁹¹ Снажан психолошко-пропагандни ефекат имају и само претње које се упућују непријатељевој јавности. Посебан значај у САД, на пример, придаје се претњама исламских терористичких организација и није искључено да и тај елеменат притиска утиче на поједине потезе америчке администрације. У случају да народ не „гаји та својства“, без обзира на сва недела која му учине, осећају се спокојним.

⁹² Ноам Чомски каже да у својој новој стратегији Американци користе два моћна савремена и масовна оружја: авијацију и информацију. Сједињене Државе нису једине које имају ексклузивно право (и могућност) да примењују, у исте сврхе, претњу силом и информацију. И шиптарски терористи на југу Србије морају бити под сталним пристиком да могу сваког часа бити изложени ватреним дејствима наше војске.

Под ефикасним информативно-пропагандним деловањем подразумева се јасно дефинисање циљева и задатака, упорност у њиховој реализацији и одговарајуће снаге и средства. При томе, неопходна је координација различитих субјеката деловања и координација информативно-пропагандног деловања с одбрамбеним напорима у политици економији, образовању, култури и обавештајној сфери.

Основ за примену наведених и других мера јесте самопоуздање и осећај самопоштовања. Те се особине изграђују од малих ногу, стварањем независних и слободарски усмерених личности. Породица и школа пресудно делују на успешност таквих настојања. При томе, ослонац на традицију и културу српског и црногорског народа треба да буде извориште моралне чврстине и чврсте одбрамбене опредељености. Таква основа омогућује несметану размену идеја и улазак у свет без комплекса, без страха да ће туђа идеја овладати умом и срцем људи. Формирање такве духовне вертикале личности је спор процес, али даје најбоље резултате. То је, истовремено, и основа за бескомпромисно и чврсто наметање и одбрану својих ставова и уверења. Воља такве личности не би се повијала пред притисцима као „сламка на вету“. Разумевање стварности, пројектовање будућности и ход без комплекса ка новим сазнањима претпоставке су и успешнијег концепта превентивног и офанзивног информативно-пропагандног деловања. Од тога колико су те особине у овом тренутку својствене преовлађујућем броју грађана СРЈ, посебно младим људима, зависи и успешност остварења тог концепта.

Закључна разматрања

Савезна Република Југославија се сврстава у подручја Европе и света која карактерише бурна историја, несигурна и брижна садашњост и неизвесна будућност. То је последица, пре свега, чињенице да су велике силе увек имале, као и сада, своје интересе на простору СРЈ, чије постојање и положај имају „каталиктичке последице“ по регион Балкана. Очито, то је константа и једна од најзначајнијих карактеристика геополитичког и војностратегијског положаја СР Југославије.

Југославија годинама трпи сваковрсне притиске. Акутелна ситуација у вези с Косовом и Метохијом, као и други унутрашњи проблеми, последица је не само унутрашњих супротности већ и вишедимензионалне агресије, чији је носилац најмоћнија земља савременог света. У оквиру концепта „изазивања криза“, различитим облицима, пре свега неоружаног угрожавања, дестабилизован је простор СР Југославије. Извесно је да ће се, ради „пожељног обликовања“, у оквиру концепта „управљања кризом“, наставити с различитим облицима њеног неоружаног угрожавања.

Одбрана од неоружане агресије је комплексан задатак. Под њим се подразумева правовремено реаговање на унутрашње кризе и пробле-

ме, темељито преиспитивање досадашњих унутрашњих и спољнополитичких релација, економских односа, актуелних решења у области информисања, културе, образовања, организовања власти, међусобних односа државних органа и институција и њиховог односа према научним и културним институцијама, традицијама и културном наслеђу и другим вредностима и потенцијалима земље. Савезна Република Југославија је мала земља, са невеликим демографским, материјалним и другим ресурсима за значајнији утицај на вођење међународних послова, и утолико је значајније да се у оквиру одбране ангажују сви потенцијали друштва.

Без обзира на то о којем је облику супротстављања реч, изузетно је значајна одлучност за одбрану, која мора имати своја исходишта. Основна категорија сваког одбрамбеног напора је човек и његов патриотизам. Развијање патриотизма подразумева ангажовање и што већи степен јединства целокупног друштва и дубоку увереност у друштвену правду. Знање, као „најдемократскији извор моћи“, један је од основних ресурса одбране СР Југославије. У ситуацији неповољног односа снага, знање може да буде једини ресурс за успостављање равнотеже с непријатељем. Због тога су потребне много конкретније и делотворније акције на стимулисању научноистраживачког рада и, посебно, на спречавању „одлива мозгова“.

Систем образовања и васпитања који омогућава развијање самосвојности и одговорности код младих људи, обезбеђује добре основе за пружање отпора било којој и било чијој агресиви. За такво образовање су неопходни одговарајући друштвени услови, односно одговарајући медијски простор, што подразумева измену провлађујућих порука у средствима јавног информисања и извесну селекцију садржаја који, у облику производа западне културе, просто „затрпавају“ медијски простор СР Југославије.

Офанзивност, без обзира на то да ли је реч о спољнополитичком деловању, економском повезивању са светом, информисању и наметању својих ставова окружењу, или неком другом деловању, основна је претпоставка успеха. Међутим, под офанзивношћу, као и под превентивним деловањем, подразумева се, пре свега, рад. Развијање култа рада (и као последица тога, материјално благостање), а не култа материјалног благостања (по могућству, без рада), допринело би позитивној промени умне парадигме преовлађујућег дела друштва СРЈ, што је услова за унапређење свих друштвених и државних послова, па и послова одбране.

Могућности за успешну одбрану од неоружане агесије садржане су у посвећености раду, разумевању актуелних геополитичких тенденција и познавању циљева и снага наших непријатеља. Услов стабилне одбране СРЈ јесте да се њена геостратегијска позиција „извора невоља“ трансформише у њену компаративну предност и тако валоризује њена позиција дуж важних проходница и комуникација (пре свега моравско-

-вардарске и дунавске). На квалитативно нов начин, офанзивније и брже, треба приступати ангажовању сопствене дијаспоре и њених најуспешнијих, патриотски опредељених представника, који би својом делатношћу и личним везама могли да допринесу већем утицају СРЈ у савременим међународним односима. Све то указује да је, уз ослонац на Војску, решење за успешну одбрану земље од неоружане (па и оружане) агресије, одговарајућа организованост одбрамбених напора целокупног друштва, а све то би требало да се артикулише и заснује као јединствен доктринарни поглед на послове одбране.

За СР Југославију је посебно значајно доношење доктрине одбране, у којој треба да се формулишу облици и носиоци супротстављања било које форме (неоружане или оружане) агресије. Доктрина одбране почива на националним интересима, на основу којих се дефинишу циљеви, опредељења, концепт и организација одбране. Доктрином одбране се дефинитивно мора разбити заблуда (која паралише потенцијална одбрамбено-превентивна настојања целине друштва) да постоји само војна агресија. С обзиром на карактер угрожавања СР Југославије, то мора да буде доктрина вишедимензионалне („сведимензионалне“, „тоталне“, „перманентне“) одбране. Погубно би било да се наша одбрана састоји од међусобно неповезаних политичких, економских, војних и других одбрамбених активности, па би један од задатака везаних за доктрину одбране било и установљивање основе за органску повезаност свих елемената одбране око јединственог центра одлучивања. Све то је у домену ратоводства, и то је првенствени задатак државе.

С обзиром на постојећу формалну организованост државних органа, оптимално решење је формирање организација, које би сачињавали стручњаци различитих профила, које би имале јединствени циљ и конкретно дефинисану област деловања, и биле одговорне за противмере неопходне да се држава одбрани у невојној сфери. Природно, Војсци остаје војна компонента одбране, међутим, њена улога се не односи само на сферу, одбране од оружане агресије, мада је то њен приоритетни задатак. Осим својеврсног ослонца који ауторитативна војска пружа унутрашњој политичкој стабилности и спољној политици земље, не треба занемарити значајну одбрамбено-едукативну улогу Војске у обуци регрута и резервног састава, кроз систем војног школовања, и теоријско и научно расветљавање целине одбрамбених послова. Због тога, и због њене професионалне укључености у комплекс послова одбране целисходно би било да представници Војске буду сарадници у више домена јединствене одбране, од политике и економије до културе и информисања (подразумева се да би у случају такве организације Савезно министарство за одбрану имало улогу координатора).

Конфликти као начин решавања друштвених, међунационалних, међуверских, међудржавних и других проблема нису само специфичност нашег поднебља. Они су, као неминовни пратилац људског друштва и генератори промена у њему, одувек били разлог за стварање амбијента

у којем се промовишу нове и падају старе империје. Због тога се тражење одговора на судбинске изазове пред којима се налази СР Југославија, мора заснивати на разумевању света и светских процеса и на тој промени животне филозофије становништва, промовисањем офанзивности, слободоумности, знања, одговорности и рада. Морални аспект је један од пресудних чинилаца од којих зависи опстанак једне државе. Читаве империје су пропадале не толико због спољњег непријатеља колико услед унутрашњег моралног посртања и губитка властите моралне супстанце. Подизање политичке културе и етичка утемељеност норми нације, друштва и појединца моћан су механизам одбране, а борба за опстанак, односно свеколика и свевремена одбрана, једини је могући пут у будућност.